

GOSPODARKA

EWA RADOMSKA

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0002-9503-534X

**Bezpośrednie inwestycje zagraniczne we francusko-
-chińskiej współpracy gospodarczej w kontekście
dwustronnych relacji Unii Europejskiej z Chinami**

**Foreign direct investments in the French-Chinese economic cooperation
in the context of bilateral relations of European Union and China**

The goals of the paper are: to analyse the scale and nature of foreign direct investments (FDI) in the economic cooperation between France and China; to explain the main reasons for the Chinese capital commitment in the form of FDI in the European Union (EU) and France as well as French one in China; and to identify the conditions and barriers in the flow of FDI and the main activities undertaken by France and the EU to introduce more symmetry in relations with China. The following research hypothesis has been adopted: FDI are an important element of the economic cooperation between France and China, which is developed despite barriers including differences in potentials and asymmetry in market access. In the face of China's growing activity in the global economy, noticing the benefits, France does not question the bilateral relations but puts more emphasis on the need to create coherent and coordinated strategy towards China at the EU level. This analysis allowed formulation of a few main conclusions. The recent dynamic inflow of Chinese FDI to the EU (including France) is closely connected with China's measures aimed at reinforcing its position in the global economy. The dynamic and nature of Chinese FDI coming to France and other EU countries, asymmetry in access to markets, the Belt and Road Initiative, changes in the US trade policy and divisions among EU member countries pose challenges to the EU. France is fully committed to creating a common EU strategy towards China and restoring the balance within the EU-China strategic partnership.

Keywords: foreign direct investments, economic cooperation, strategic partnership, France, China, European Union

Słowa kluczowe: bezpośrednie inwestycje zagraniczne, współpraca gospodarcza, partnerstwo strategiczne, Francja, Chiny, Unia Europejska

Wstęp

Zmiany w układzie geopolitycznym i geoeconomicznym oraz przeobrażenia w multipolarnym świecie pokazują, że Chiny stają się coraz bardziej aktywnym podmiotem globalnej gospodarki. W międzynarodowych przepływach kapitału zwiększa się ich udział jako importera i eksportera bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ, ang. *foreign direct investment*)¹. W 2018 r. pod względem wartości napływających do kraju BIZ Państwo Środka zajęło drugą pozycję na świecie – po Stanach Zjednoczonych, a przed Wielką Brytanią². Według raportu Mercator Institute for China Studies (MERICS) i Rhodium Group ze stycznia 2017 r. w obszarze zainteresowania chińskich inwestorów leżą przede wszystkim dwa rynki – amerykański i europejski, a wśród krajów członkowskich Unii Europejskiej – Niemcy, Wielka Brytania i Francja³. Między rokiem 2006 a 2016 liczba chińskich BIZ typu *brownfield* wzrosła w Europie prawie ośmiokrotnie – z 40 do 309⁴. Chińscy inwestorzy kupują również niewielkie pakiety udziałów w spółkach (poniżej 10 proc.), które nie są klasyfikowane jako BIZ. W latach 2008–2018 trzecią pozycję wśród krajów członkowskich UE, które przyjęły najwięcej chińskich inwestycji zagranicznych, i czwartą wśród największych inwestorów zagranicznych z krajów UE w Chinach zajęła Francja. Globalny kryzys finansowy, który rozpoczął się w Stanach Zjednoczonych, a za sprawą międzynarodowych kanałów transmisji (głównie poprzez handel i inwestycje) dotknął również Europy, uświadamiając jej liderom, że bardziej potrzebują Państwa Środka niż ono Starego Kontynentu⁵. Chiny umiejętnie wykorzystały szanse rynkowe, skupując europejskie długi publiczne, inwestując w spółki i wykorzystując otwarty rynek dla zamówień publicznych. Szczególnie duża skala chińskiego zaangażowania kapitałowego w Europie i jego charakter zaczęły być traktowa-

1 W 2016 r. Chiny stały się inwestorem netto (odpływ bezpośrednich inwestycji z kraju był wyższy od ich napływu).

2 J. Suokas, *China remains second largest FDI recipient in the world*, „GB Times” [online], 22 I 2019 [dostęp: 15 V 2019], dostępny w internecie: <<https://gbtimes.com/china-remains-second-largest-fdi-recipient-in-the-world/>>.

3 T. Hanemann, M. Huotari, *Record flows and growing imbalances. Chinese investment in Europe in 2016*, Mercator Institute for China Studies, Rhodium Group, Berlin 2017 (MERICS Papers on China, 3), s. 4, dostępny w internecie [dostęp: 17 V 2019]: <<https://rhg.com/research/record-flows-and-growing-imbalances-chinese-investment-in-europe-in-2016/>>.

4 *Chinesische Unternehmenskäufe in Europa. Eine Analyse von M&A-Deals 2006–2016*, Ernst & Young, Düsseldorf–München 2017, s. 10.

5 R. Vogt, *Europe and China. A maturing relationship*, [w:] *Europe and China. Strategic partners or rivals?*, ed. R. Vogt, Hong Kong University Press, Hong Kong 2012, s. 9.

ne przez niektóre państwa Wspólnoty (głównie Niemcy, Francję i Włochy) jako zagrożenie dla krajowego i europejskiego przemysłu oraz bezpieczeństwa narodowego. Z drugiej strony dostrzeżono w nich także impuls rozwojowy, szczególnie w krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Do powstania nowych podziałów, osłabiających pozycję Europy wobec Chin, przyczyniły się również działania na rzecz wprowadzenia bardziej restrykcyjnej polityki inwestycyjnej (także wobec inwestorów z ChRL). Decydenci w UE mają świadomość rosnącej pozycji Państwa Środka w światowej gospodarce oraz motywów chińskiej ekspansji, ale brakuje im pewności co do tego, jak odpowiedzieć na nowe wyzwania. Interesy państwowe i wspólnotowe nie zawsze idą w parze, co oznacza, że trudno będzie wypracować wspólną strategię wobec ChRL. Francja jest orędownikiem podejścia, które nie kwestionuje relacji bilateralnych poszczególnych stolic z Pekinem, ale zdając sobie sprawę z odmiennych potencjałów⁶ i rosnących wpływów Chin w międzynarodowych stosunkach gospodarczych, dostrzega jednocześnie konieczność opracowania i wdrożenia spójnej i skoordynowanej na poziomie UE strategii ukierunkowanej na przywrócenie równowagi w ramach relacji dwustronnych.

W niniejszym artykule przyjęto następującą hipotezę badawczą: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne są istotnym elementem współpracy gospodarczej Francji i Chin, która rozwija się mimo występujących barier, w tym różnicy potencjałów i asymetrii w dostępie do rynków. Francja nie kwestionuje relacji bilateralnych, ale jednocześnie coraz silniej akcentuje konieczność wypracowania spójnej, skoordynowanej na poziomie UE strategii wobec ChRL. By zweryfikować hipotezę, sformułowano następujące pytania badawcze: Jakie są uwarunkowania realizacji BIZ w obu krajach (w tym motywy i bariery)? Jakie działania na rzecz równoważenia dwustronnych relacji UE z Chinami podejmowane są na poziomie wspólnotowym? Sformułowanie pytań o charakterze ogólnym jest zabiegiem celowym, by w wieloaspektowości poruszanych zagadnień wyeksponować sprawy najistotniejsze. Pytaniom podporządkowana jest struktura artykułu. Pierwsza część obejmuje prezentację skali zaangażowania kapitałowego chińskich inwestorów we Francji i francuskich w Chinach, w drugiej zidentyfikowano główne motywy realizowania BIZ w obu krajach, w trzeciej – bariery dla inwestorów oraz stojące przed nimi wyzwania, a czwartą poświęcono działaniom na rzecz równoważenia dwustronnych relacji UE z Chinami

6 Terytorium Chin (bez Hongkongu) jest 14,9 razy większe niż Francja, a liczba mieszkańców Państwa Środka (bez Hongkongu) – 20,6 razy większa niż Francji. Różnice potencjałów dotyczą również udziału w globalnym PKB, handlu międzynarodowym i międzynarodowych przepływach kapitału.

podejmowanym w ostatnich latach przez UE. Artykuł opiera się na analizie polsko-, anglo- i francuskojęzycznych publikacji, w tym:

– wyników badań różnych ośrodków, m.in. MERICS, Rhodium Group, International Institute for Management Development (IMD), Centre for European Reform, Institut Montaigne, Chatham House, Brookings Institution, European Parliamentary Research Service i Center for Strategic and International Studies;

– artykułów naukowych publikowanych m.in. w „Journal of Development Economics”, „China Economic Review”, „Journal of International Economics”, „Journal of Comparative Economics”, „Pacific Economic Review”, „Asian Development Review”, „The World Economy”, „Journal of European Integration” i „European Economic Review”;

– komunikatów prasowych Komisji Europejskiej;

– raportów, m.in. Banku Światowego, Business France, Ernst & Young;

– danych statystycznych INSEE, Eurostatu, OECD, UNCTAD.

Poruszana w artykule problematyka nie wyczerpuje tematu i wymaga dalszych badań oraz pogłębionych analiz.

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne we francusko-chińskich relacjach gospodarczych

Charakterystyczną cechą współczesnej światowej gospodarki jest intensyfikacja przepływu kapitału w postaci BIZ, tzn. transferowania go w celu utworzenia w innym kraju podmiotu zależnego i sprawowania nad nim kontroli. Według definicji OECD BIZ to kategoria międzynarodowych inwestycji dokonywanych przez rezydenta jednego kraju (nazywanego inwestorem bezpośrednim lub firmą matką) z zamiarem sprawowania długotrwałej kontroli w przedsiębiorstwie z innego kraju (nazywanym przedsiębiorstwem bezpośredniej inwestycji lub firmą córką)⁷. Francuski Państwowy Instytut Statystyki i Badań Ekonomicznych (Institut national de la statistique et des études économiques – INSEE) definiuje BIZ⁸ jako narzędzie uzyskiwania trwałego udziału w podmiotach gospodarczych mających siedzibę w innym państwie. Ponieważ inwestor nabywa co najmniej 10 proc. kapitału przedsiębiorstwa, daje mu to znaczący wpływ na zarządzanie nim. Inwestycje tego rodzaju obejmują nie

7 *OECD benchmark definition of foreign direct investment*, 4 ed., Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris 2008, s. 17.

8 *Franc. investissements directs étrangers*.

tylko transakcję wstępną, ale również wszystkie późniejsze transakcje kapitałowe pomiędzy podmiotami⁹. Istotą BIZ nie musi być więc przejęcie pełnej kontroli nad zagranicznym przedsiębiorstwem. Mogą one polegać na zakupie całościowego lub częściowego udziału w już istniejącym podmiocie (typ *brownfield* w postaci fuzji i przejęć) albo uruchomieniu nowego przedsiębiorstwa od podstaw (typ *greenfield*)¹⁰.

We Francji inwestorzy z Chin i Hongkongu kontrolują ok. 800 przedsiębiorstw zatrudniających ponad 30 tys. pracowników¹¹. Są wśród nich: Fosun International (główny udziałowiec francuskiej agencji turystycznej Club Méd / Club Méditerranée), Fosun Fashion Group (główny udziałowiec jednego z najstarszych domów mody we Francji i marki luksusowej Lanvin), Jin Jiang International Holdings (jedna z wiodących grup hotelowych i turystycznych w Chinach, która przejęła Louvre Hotels Group – lidera na międzynarodowym rynku hotelowym posiadającego marki: Première Classe, Campanile, Kyriad, Tulip Inn, Golden Tulip, Royal Tulip), Sanyuan Foods Co. i Fosun Group (przejęły francuskiego producenta margaryny St Hubert), Jilin Animation Institute (przejął szkołę lotniczą Aeroformation Lyon Aviation School w Lyonie), Profitsun Holdings (właściciel winnicy Chateau Fauchey w regionie Bordeaux) czy prywatny inwestor, który nabył w Burgundii zamek Gevrey-Chambertin wraz z dwoma hektarami winnic¹². Chiński państwowy koncern motoryzacyjny Dongfeng Motor Corporation jest strategicznym akcjonariuszem Groupe PSA, która produkuje samochody osobowe, dostawcze i jednoślady. Inwestorzy z Państwa Środka są też obecni na francuskim rynku jako udziałowcy mniejszościowi: np. China Eastern Airlines posiada 10 proc. udziałów w holdingu lotniczym Air France-KLM, Jin Jiang International Holdings – udziały w Accor Hotels, a China Film – 15 proc. udziałów w oferującej zaawansowane usługi technologii cyfrowej dla przemysłu kinowego grupie Ymagis¹³.

9 *Investissements directs étrangers. Définition*, „Institut national de la statistique et des études économiques” [online], 13 X 2016 [dostęp: 29 V 2019], dostępny w internecie: <<https://www.insee.fr/fr/metadonnees/definition/c1263>>.

10 T. Michałowski, *Międzynarodowe przepływy kapitałowe we współczesnej gospodarce światowej*, [w:] *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, red. E. Oziewicz, T. Michałowski, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013, s. 139.

11 Największym inwestorem zagranicznym we Francji są Stany Zjednoczone, które mają tam 4500 przedsiębiorstw zatrudniających ponad 450 tys. osób.

12 *Chinese companies invested in France – Sino-French commercial deals*, „Direct China Chamber of Commerce” [online], 25 IV 2019 [dostęp: 20 V 2019], dostępny w internecie: <<https://www.dccchina.org/2019/04/chinese-companies-invested-in-france/>>.

13 Tamże.

Według raportu na temat BIZ we Francji, przygotowanego przez Business France na podstawie danych INSEE, w 2018 r. Chiny zajęły tam ósmą pozycję wśród największych inwestorów zagranicznych, plasując się za Stanami Zjednoczonymi, Niemcami, Wielką Brytanią, Holandią, Włochami, Szwajcarią i Belgią, a przed Japonią i Kanadą (tabela 1).

Tabela 1. Najwięksi inwestorzy BIZ we Francji w latach 2017–2018

Kraj	Projekt				Zatrudnienie			
	2017	2018	udział w 2018 r.	zmiana	2017	2018	udział w 2018 r.	zmiana
Stany Zjednoczone	230	232	18%	1%	7047	6274	21%	-11%
Niemcy	208	180	14%	-13%	5789	3618	12%	-38%
Wielka Brytania	89	118	9%	33%	2527	2448	8%	-3%
Holandia	53	104	8%	96%	1497	1431	5%	-4%
Włochy	96	94	7%	-2%	1504	1502	5%	0%
Szwajcaria	59	72	5%	22%	1503	3359	11%	123%
Belgia	62	65	5%	5%	1827	1090	4%	-40%
Chiny*	65	57	4%	-12%	2234	1078	4%	-52%
Hongkong	11	4	0%	-64%	299	40	≈0%	-87%
Japonia	65	53	4%	-18%	1926	1195	4%	-38%
Kanada	56	48	4%	-14%	1616	1544	5%	-4%

* Bez Hongkongu.

Źródło: oprac. własne na podstawie: *Foreign investment in France*, Business France, Paris 2018, s. 33

Mimo że w ostatnich latach odnotowywano wzrost chińskiego zaangażowania kapitałowego w BIZ we Francji, to rok 2018 był pierwszym, w którym liczba projektów inwestycyjnych spadła (do 57 wobec 65 rok wcześniej). Najpopularniejszymi sektorami były wtedy wśród Chińczyków przemysł tekstylny i elektronika użytkowa – odpowiednio 12 i 12 proc. projektów oraz 32 i 10 proc. miejsc pracy. Blisko połowa chińskich inwestycji we Francji zlokalizowana została w regionach paryskim (*Île-de-France*) i Owernia-Rodan-Alpy (*Auvergne-Rhône-Alpes*) – odpowiednio 47 i 25 proc. projektów oraz 57 i 26 proc. miejsc pracy¹⁴. W stosunku do 2017 r. podwoiła się wówczas wartość chińskich inwestycji w działalność badawczo-rozwojową (B+R). W listopadzie 2018 r. firma telekomunikacyjna Huawei poinformowała o wyborze miasta Grenoble w regionie Owernia-Rodan-Alpy na miejsce lokalizacji swojego centrum B+R opracowującego czujniki i oprogramowanie przetwarzania

14 *Foreign investment in France*, Business France, Paris 2018, s. 99.

równoległego. Przedsiębiorstwo to ma już we Francji cztery takie centra: trzy w regionie paryskim i jedno w regionie Prowansja-Alpy-Lazurowe Wybrzeże (*Provence-Alpes-Côte d'Azur*)¹⁵. Obecnie wiele kontrowersji budzi na świecie kwestia dopuszczenia tego chińskiego dostawcy technologii do inwestycji w obszarze rozwoju sieci 5G. Największe obawy związane są z niebezpieczeństwem prowadzenia przez Huawei działań o charakterze szpiegowskim na rzecz Chin. Podczas szczytu UE-Chiny w kwietniu 2019 r. uznano, że sieci 5G będą stanowić trzon przyszłego rozwoju gospodarczego i społecznego. Odwołano się do zaleceń Komisji Europejskiej z 26 marca 2019 r., aby podczas wdrażania tej technologii wszystkie państwa członkowskie dokonały oceny ryzyka i przyjęły odpowiednie środki bezpieczeństwa. Należy jednak zaznaczyć, że nie są one ukierunkowane na konkretne przedsiębiorstwa lub państwa¹⁶. Francja jak dotąd nie podjęła decyzji o wyborze dostawcy 5G.

W Chinach obecnych jest ponad 1100 francuskich przedsiębiorstw, zatrudniających w sumie ok. 570 tys. osób¹⁷. Znajdziemy wśród nich m.in. AREVA – największego na świecie producenta reaktorów jądrowych inwestującego w rozwój elektrowni jądrowych w Państwie Środka¹⁸; Électricité de France (EDF) – państwowe konsorcjum będące wiodącym na świecie producentem i dystrybutorem energii elektrycznej inwestującym w budowę morskich farm wiatrowych; Suez – spółkę z sektora energetyki i ochrony środowiska, której szeroka działalność obejmuje produkcję i dystrybucję energii elektrycznej, dostarczanie wody i odprowadzanie ścieków, gospodarowanie odpadami i utrzymanie miejskiej zieleni; Schneider Electric – przedsiębiorstwo z branży energetycznej; Veolię – działającą w sektorach wodno-ściekowym, energetycznym, gospodarki odpadami i odzyskiwania surowców; SEB – producenta artykułów gospodarstwa domowego; Carrefoura – sieć handlową posiadającą

15 Tamże, s. 45.

16 Komunikat prasowy: *Szczyt UE-Chiny: Przywrócenie równowagi w ramach strategicznego partnerstwa*, Komisja Europejska, Bruksela, 9 IV 2019, s. 2.

17 *Relations bilatérales*, „France Diplomatie” [online], 28 VI 2019 [dostęp: 1 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/chine/relations-bilaterales/>>.

18 Chińska technologia jądrowa zaczyna wypierać z rynku amerykańską i francuską. Władze ChRL wspierają China National Nuclear Power w budowie reaktorów nowej generacji. Na przykład chiński reaktor znany jako Hualong One ma być szybszy, a ze względu na produkcję w Chinach tańszy w naprawie i konserwacji niż konkurencyjne projekty zagraniczne. *Chiny stają się atomową potęgą. Państwo Środka buduje najwięcej elektrowni jądrowych na świecie*, „Forsal” [online], 11 IV 2019 [dostęp: 2 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://forsal.pl/artykuly/1407547,chiny-staja-sie-atomowa-potega-panstwo-srodka-buduje-najwiecej-elektrowni-jadrowych-na-swiecie.html>>.

w Chinach 210 hipermarketów i 24 sklepy *convenience*¹⁹; France TD – platformę transgranicznego handlu elektronicznego dostarczającą wysokiej jakości wyroby francuskich producentów (m.in. wino i kosmetyki); ORPEA Group – oferującą usługi rehabilitacji stacjonarnej i długoterminowej opieki nad osobami starszymi w dwóch centrach opieki (w Nankinie w prowincji Jiangsu oraz w mieście Changsha w prowincji Hunan). Ponad 100 francuskich przedsiębiorstw ulokowało swoją działalność w mieście Wuhan położonym w prowincji Hubei w środkowych Chinach – jednym z największych współczesnych ośrodków gospodarczych kraju z dużym udziałem kapitału wielkich światowych korporacji. Znajdują się tam centralny węzeł komunikacyjny, duży port nad rzeką Jangcy i port lotniczy, a wśród wiodących branż należy wymienić rozwinięty przemysł wysokich technologii, hutnictwo metali oraz przemysł włókienniczy, spożywczy, maszynowy, stoczniowy, motoryzacyjny, chemiczny i rafineryjny. Obecne tam francuskie podmioty to przede wszystkim przedstawiciele branży motoryzacyjnej. Już w latach dziewięćdziesiątych XX w. założono w Wuhanie przedsiębiorstwo Dongfeng Peugeot-Citroën Automobile (spółkę *joint venture* chińskiego Dongfeng Motor Corp i francuskiej Groupe PSA). W tamtym okresie była to największa francuska inwestycja w Chinach. Od 2004 r. w mieście działa Electricfil Engine Components (Wuhan) – pierwszy w Chinach zakład francuskiego producenta silników samochodowych i czujników układu napędowego. 43 proc. wszystkich zagranicznych inwestycji na terenie Wuhan Economic & Technological Development Zone należy do inwestorów z Francji, którzy jak dotychczas ulokowali tam blisko 5 mld dol.²⁰ Innym przykładem dużej inwestycji jest stworzenie przez europejskie konsorcjum Airbusa (którego udziałowcem jest m.in. rząd francuski) zakładu ostatecznego montażu wąskokadłubowych samolotów A320, który od 2008 r. działa w portowym mieście Tiencin w północnych Chinach. W 2017 r. Airbus otworzył kolejną montownię, tym razem maszyn A330, w której składa się

19 W czerwcu 2019 r., po 24 latach obecności w Chinach, zarząd Carrefoura poinformował o osiągnięciu porozumienia w sprawie sprzedaży 80 proc. udziałów w tamtejszym oddziale za 620 mln euro. Nabywcą jest chiński detalista Suning, mający ok. 8880 sklepów w ponad 700 chińskich miastach. Przyczynami transakcji były niewielka skala operacji (2,8 proc. udziału w rynku) oraz silna konkurencja ze strony chińskich operatorów i rosnący rynek internetowy, który wywierał coraz większą presję na rentowność firmy. Szerzej zob. S. Leplâtre, *Carrefour se désengage de Chine*, „Le Monde” [online], 23 VI 2019 [dostęp: 5 VI 2019], dostępny w internecie: <https://www.lemonde.fr/economie/article/2019/06/23/carrefour-cede-80-de-ses-activites-en-chine_5480333_3234.html>.

20 Hu Y., Zhou L., *Wuhan becomes hub for French firms*, „China Daily” [online], 27 III 2019 [dostęp: 9 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://www.chinadailyhk.com/articles/252/228/130/1553669511947.html?newsId=66003>>.

wyposażenie kabin i maluje samoloty. Zamówienie przez chińską spółkę ds. zakupów dla lotnictwa China Aviation Supplies (CAS) 445 samolotów A330 z opcją dokupienia 30 następnych o łącznej wartości 18 mld dol. pozwoliło na realizację listu intencyjnego z 2014 r., w którym była mowa o zbudowaniu drugiej montowni i ośrodka wyposażania kabin dużych samolotów przeznaczonych na rynek chiński. Dyrekcje Airbusa oraz firmy inwestycyjnej działającej w strefie wolnocłowej miasta Tiencin (TJFTZ) i przedsiębiorstwa lotniczego AVIC podpisały w 2015 r. w Tuluzie ramową umowę o budowie w Tiencinie ośrodka wykańczania i dostaw samolotów A330 (C&DC) za 150 mln euro²¹. Montownia zaczęła działać pod koniec 2017 r. Ośrodek wyposażania kabin A330 znajduje się w pobliżu linii montażu mniejszych maszyn A320. Zgodnie z umową samoloty wyprodukowane w Tuluzie przylatują do Tiencinu, gdzie wykonywane są prace wykończeniowe: montaż wyposażenia kabiny pasażerskiej, malowanie, testy silników i loty próbne, a następnie gotowy samolot dostarczany jest klientowi. Równolegle Airbus podpisał z AVIC list intencyjny o wspólnych pracach nad kabiną pasażerską oraz ramowy kontrakt zaopatrzeniowy z Zhejiang Xizi Aerospace Fastener, który dotyczy projektowania, opracowywania, wytwarzania i dostarczania standardowych elementów złącznych. Zarząd Airbusa, w tym państwo francuskie, liczą na to, że silniejsza obecność w Chinach pozwoli na znaczne zwiększenie sprzedaży samolotów na najszybciej rozwijającym się rynku lotniczym świata²². Podczas wizyty przewodniczącego Xi Jinpinga w Paryżu w marcu 2019 r. Francja i Chiny podpisały 15 umów gospodarczych o łącznej wartości 40 mld euro. Państwowe przedsiębiorstwo CAS Holding zamówiło we francuskich zakładach Airbusa 290 średniodystansowych samolotów pasażerskich A320 oraz 10 długodystansowych A350. Katalogowa wartość tych maszyn przekracza 30 mld euro. Chińskie firmy podpisały też z francuskimi przedsiębiorstwami 15 innych umów w branżach energetycznej, transportowej i spożywczej. Na uwagę zasługują: wart 1 mld euro kontrakt dla francuskiej firmy energetycznej EDF na budowę morskiej farmy wiatrowej w Chinach; tej samej wartości umowa między francuskim producentem maszyn przemysłowych Fives a China National Building Material Group o współpracy

21 P. Rudzki, *Druga fabryka Airbusa w Chinach*, „Rzeczpospolita” [online], 4 VII 2015 [dostęp: 11 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://www.rp.pl/Biznes/307049978-Druga-fabryka-Airbusa-w-Chinach.html>>.

22 M. Druś, *Airbus otworzył montownię w Chinach*, „Puls Biznesu” [online], 20 IX 2017 [dostęp: 13 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://www.pb.pl/airbus-otworzyl-montownie-w-chinach-871728>>.

na rzecz oszczędności energii w państwach rozwijających się oraz opiewający na 1,2 mld euro kontrakt na budowę 10 kontenerowców podpisany między China State Shipbuilding Corporation i francuskim CMA CGM zajmującym się morskim transportem kontenerowym²³.

Motywy realizowania chińskich BIZ we Francji i francuskich BIZ w Chinach

Istnieje wiele egzogenicznych i endogenicznych czynników wpływających na decyzje o bezpośrednim zaangażowaniu kapitałowym w innym kraju. Przedmiotem badań są m.in. popyt rynkowy²⁴, kapitał ludzki²⁵, rozwój finansowy²⁶, ochrona praw własności intelektualnej²⁷, efektywność rządu i poziom korupcji²⁸ oraz zachęty dla inwestorów²⁹. Postępująca globalizacja gospodarki i rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych to wybrane zmiany w otoczeniu zewnętrznym, które sprzyjają intensyfikacji konkurencji międzynarodowej, generując wyzwania dla państw, przedsiębiorstw

-
- 23 *Francja i Chiny podpisały kontrakty na wiele miliardów euro. Pekin kupuje Airbusy*, „Forsal” [online], 25 III 2019 [dostęp: 14 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://forsal.pl/artykuly/1404865,francja-i-chiny-podpisaly-kontrakty-na-wiele-miliardow-euro.html>>.
- 24 A. Chakrabarti, *The determinants of foreign direct investment: Sensitivity analyses of cross country regression*, „Kyklos. International Review for Social Sciences” 2001, vol. 54, No. 1, s. 89–114; B. Chantasawat, K.C. Fung, H. Iizaka, A. Siu, *FDI flows to Latin America, East and Southeast Asia and China: Substitutes or complements?*, „Review of Development Economics” 2010, vol. 13, No. 3, s. 533–546.
- 25 F. Noorbakhsh, A. Paloni, A. Youssef, *Human capital and FDI inflows to developing countries: New empirical evidence*, „World Development” 2001, vol. 29, No. 9, s. 1593–1610; M.A. Goldberg, R.L. Henkel, L.D. Maurice, *Foreign direct investment: The human dimension*, „Journal of International Money and Finance” 2005, No. 24, s. 913–934.
- 26 R. Desbordes, S.-J. Wei, *The effect of financial development on foreign direct investment*, „Journal of Development Economics” 2017, vol. 127, s. 153–168.
- 27 J.-Y. Lee, E. W. Mansfield, *Intellectual property protection and US foreign direct investment*, „Review of Economics and Statistics” 1996, vol. 78, No. 2, s. 181–186; B. Javorcik, *The composition of foreign direct investment and protection of intellectual property rights: Evidence from transition economies*, „European Economic Review” 2004, vol. 48, No. 1, s. 39–62.
- 28 B.G. Buchanan, Q.V. Le, M. Rishi, *Foreign direct investment and institutional quality: Some empirical evidence*, „International Review of Financial Analysis” 2012, vol. 21, No. 6, s. 81–89.
- 29 H. Görg, D. Greenway, *Much ado about nothing? Do domestic firms really benefit from foreign direct investment?*, „World Bank Research Observer” 2004, vol. 19, No. 2, s. 171–197; T. Hardig, B. Smarzynska-Javorcik, *Roll out the Red carpet and they will come: Investment promotion and FDI inflows*, „Economic Journal” 2011, No. 121 (557), s. 1445–1476.

i innych uczestników rynku. Dzięki lokowaniu działalności za granicą przedsiębiorstwa mogą wzmocnić swój potencjał, uzyskać lepszą pozycję konkurencyjną i zwiększyć zyski. Niezbędnym warunkiem rozpoczęcia ekspansji zagranicznej w formie BIZ jest posiadanie względnej przewagi konkurencyjnej, wynikającej głównie z wysokiej produktywności powiązanej ze zdolnością konkurencyjną (zasobami składającymi się na potencjał konkurencyjny i umiejętnością ich wykorzystania). Przewaga ta musi być wystarczająco duża, tak aby przewyższyć koszty prowadzenia działalności na nowym rynku zagranicznym. Realizacja BIZ może wynikać z różnych motywacji, m.in. poszukiwania przez przedsiębiorstwa zasobów, rynków i strategicznych aktywów czy podnoszenia efektywności³⁰. Wszystkie te czynniki mają znaczenie dla chińskich podmiotów realizujących BIZ w Europie, w tym we Francji (podobnie jak dla francuskich, które lokują kapitał w Chinach). Jeżeli jednak weźmie się pod uwagę przewagę BIZ typu *brownfield* (fuzji i przejęć) w całkowitej wartości chińskich BIZ w UE, a także strukturę tych inwestycji, to można dostrzec szczególne znaczenie dwóch motywów – poszukiwania rynków i pozyskiwania strategicznych aktywów³¹. Niektóre chińskie przedsiębiorstwa, zwłaszcza państwowe, nie spełniają warunku wysokiej produktywności jako istotnego czynnika wewnętrznego w ekspansji zagranicznej. Mimo to dzięki wsparciu władz centralnych w ramach przyjętej w 2000 r. strategii *going global* (głównie finansowemu) podejmują się realizacji swoich globalnych strategii, m.in. poprzez inwestycje zagraniczne³². Na szerszą skalę strategia ta zaczęła być realizowana po przystąpieniu ChRL do Światowej Organizacji Handlu w 2001 r. Jak wykazują badania empiryczne, przedsiębiorstwa wspierane przez państwo szybciej wchodzą na rynki zagraniczne niż te, które działają samodzielnie i w większym stopniu podlegają oddziaływaniu sił rynkowych³³. Nierówne warunki konkurencji są jednym z obszarów krytyki asymetrycznych uwarunkowań relacji gospodarczych UE z Chinami. Należy dodać, że procesowi umiędzynarodowienia chińskich przedsiębiorstw sprzyja wzrost

30 H. Hill, J. Jongwanich, *Outward foreign direct investment and the financial crisis in developing East Asia*, „Asian Development Review” 2009, vol. 26, No. 2, s. 4.

31 E. Radomska, *Chińskie bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Unii Europejskiej – kontrowersje i wyzwania*, „Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula / Vistula Scientific Quarterly” 2018, nr 2 (56), s. 93–94.

32 Ch. Luo, Q. Chai, H. Chen, „*Going global*” and FDI inflows in China: „*One Belt & One Road*” initiative as a quasi-natural experiment, „The World Economy” 2019, vol. 42, No. 6, s. 1654.

33 Tamże, s. 1655.

rezerw walutowych państwa będący efektem nadwyżki obrotów bieżących przy jednoczesnym dodatnim saldzie w obrotach kapitałowych³⁴.

Napływ chińskich BIZ do Europy, w tym do Francji, należy też łączyć z inicjatywą Nowego Jedwabnego Szlaku. Początkowo w Paryżu nie przywiązywano większej wagi do przedstawionego przez Xi Jinpinga w 2013 r. podczas wizyty w Kazachstanie projektu Jednego Pasa, Jednej Drogi (*One Belt, One Road*, nazywanego również Inicjatywą Pasa i Szlaku), mającego połączyć Azję, Europę i Afrykę wzdłuż trzech tras lądowych i dwóch morskich³⁵, ani do utworzonego niedługo potem Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (Asian Infrastructure Investment Bank – AIIB)³⁶. Obie inicjatywy wpisują się w szerszą strategię wzmocnienia pozycji Chin wobec państw regionu i szerzej na arenie międzynarodowej³⁷. Brak zainteresowania Francji wynikał z faktu, że nie była ani rynkiem docelowym, ani obszarem projektów planowanych w ramach inicjatywy³⁸. Zmieniło się to w kwietniu 2016 r., kiedy pierwszy pociąg kontenerowy w ramach sieci China-Europe Railway Express³⁹ przyjechał z Wuhanu do terminala w Vénissieux na południe od Lyonu. Obecnie kontenery z towarami z Chin odbierane są tu co tydzień. Do Państwa Środka eksportuje się natomiast m.in. wina z Bordeaux, produkty rolne i części samochodowe. Dyrektor terminala Brigitte Bernard dostrzega istotną dysproporcję w przepływie towarów na korzyść Chin. Liczy jednak, że z czasem zwiększy się liczba kontenerów z francuskimi towarami jadących na wschód. Zdaniem wiceprezesa Le Nouvel Institut Franco-Chinois de Lyon⁴⁰ Alaina Labata zmniejszenie tej dysproporcji zależy od dwóch głów-

34 E. Radomska, *Chińskie bezpośrednie inwestycje...*, s. 95.

35 Ch.K. Johnson, *President Xi Jinping's „Belt and Road” initiative: A practical assessment of the Chinese Communist Party's roadmap for China's global resurgence*, Center for Strategic and International Studies, Washington DC 2016 (CSIS Report), dostępny w internecie [dostęp: 18 VI 2019]: <<https://www.csis.org/analysis/president-xi-jinping's-belt-and-road-initiative>>.

36 R. Pomfret, *The Eurasian Landbridge and China's Belt and Road Initiative: Demand, supply of services and public policy*, „The World Economy” 2019, vol. 42, No. 6, s. 1649.

37 P. Cai, *Understanding China's Belt and Road Initiative*, Lowy Institute for International Policy, [Sydney] 2017 (Analysis), dostępny w internecie [dostęp: 20 VI 2019]: <https://www.lowyinstitute.org/sites/default/files/documents/Understanding%20China%E2%80%99s%20Belt%20and%20Road%20Initiative_WEB_1.pdf>.

38 F. Nicolas, *France and China's Belt and Road Initiative*, „Italian Institute for International Political Studies” [online], 8 IV 2019 [dostęp: 22 IV 2019], dostępny w internecie: <<https://www.ispionline.it/en/publicazione/france-and-chinas-belt-and-road-initiative-22787>>.

39 Połączenia kolejowe między Chinami a UE zapoczątkowano w 2011 r. China-Europe Railway Express łączy 59 miast w Chinach oraz 50 ośrodków z 15 krajów Wspólnoty.

40 Oficjalna strona internetowa: „Le Nouvel Institut Franco-Chinois de Lyon” [online, dostęp: 23 VI 2019], dostępny w internecie: <<http://www.ifc-lyon.com/>>.

nych czynników. Po pierwsze, konieczne jest zwiększenie zdolności eksportowych francuskich przedsiębiorstw, aby zrównoważyć wymianę handlową z partnerami zewnętrznymi, w tym z Chinami. Po drugie, potrzebny jest wzrost poziomu wykorzystania China-Europe Railway Express przez francuskie przedsiębiorstwa produkujące w Chinach i następnie eksportujące towary do Francji⁴¹. Półtora roku później linia kolejowa została przedłużona do Dourges w departamencie Pas-de-Calais regionu Hauts-de-France. Był to rezultat starań Décathlonu – francuskiej grupy detalicznej będącej dystrybutorem produktów sportowych wytwarzanych we własnej fabryce w Wuhanie. Część towaru sprzedawana jest w ponad 200 firmowych sklepach na rynku chińskim, a część eksportowana do Francji (w ciągu 16–18 dni trafiają do centrum logistycznego Décathlonu w Dourges)⁴².

Francuskie zainteresowanie rozwojem współpracy w ramach Inicjatywy Pasa i Szlaku wynika m.in. z chęci zmniejszenia nierównowagi w handlu towarami. Jak podkreśla Marie-Françoise Renard, profesor Université d'Auvergne i dyrektor Institute for Research on China's Economy, Francja jednoznacznie opowiada się za koniecznością ustanowienia reguł wzajemności w dwustronnych relacjach francusko-chińskich, ale również unijno-chińskich⁴³. Między innymi właśnie z tego powodu nie przystąpiła jeszcze oficjalnie do inicjatywy (w przeciwieństwie do Polski, Węgier, Grecji czy Włoch). Kwestia ujemnego bilansu handlowego traktowana jest nad Sekwaną jako jeden z istotniejszych problemów w rozwoju współpracy gospodarczej Francji i innych krajów UE z ChRL. Analiza wielkości wymiany towarowej między Wspólnotą i Państwem Środka w latach 2010–2018 przeprowadzona zgodnie z Międzynarodową Standardową Klasyfikacją Handlu (SITC) wskazuje na zwiększanie się wartości eksportu i importu w badanym okresie, zwłaszcza w odniesieniu do krajów strefy euro, w tym Francji. Widać w niej jednocześnie ujemne saldo bilansu handlowego w 2018 r., które dla całej UE wyniosło –184,795 mld euro, dla krajów strefy euro –114,525 mld euro, a dla Francji –8,525 mld euro (tabela 2).

41 Y. Liu, G. Ke, *Le train de marchandises Wuhan-Lyon, symbole d'un nouveau boom commercial*, „People Daily” [online], 15 IV 2019 [dostęp: 25 VI 2019], dostępny w internecie: <<http://french.peopledaily.com.cn/Economie/n3/2019/0415/c31355-9566975.html>>.

42 C. Liu, *French companies keen to seize BRI opportunities*, „China Daily” [online], 29 IX 2018 [dostęp: 26 VI 2019], dostępny w internecie: <<http://www.chinadaily.com.cn/a/201809/29/WS5bae8b46a310eff30328020a.html>>.

43 B. Dodman, „*Make it a two-way street*”: *China's Silk Road faces French roadblock*, „France 24” [online], 25 III 2019 [dostęp: 28 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://www.france24.com/en/20190325-china-xi-jinping-macron-belt-road-france>>.

Tabela 2. Eksport, import oraz bilans handlowy UE, strefy euro i Francji w wymianie towarowej z Chinami w latach 2010–2018 (w mld euro)

×		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
UE	eksport	113,453	136,414	144,227	148,115	164,680	170,359	169,704	197,629	209,824
	import	283,931	295,055	292,121	280,118	302,501	351,044	352,278	375,372	394,619
	bilans	-170,478	-158,641	-147,894	-132,003	-137,821	-180,685	-182,574	-177,743	-184,795
Strefa euro	eksport	95,773	115,664	120,571	121,907	132,015	131,257	138,730	161,397	168,832
	import	211,199	219,340	214,683	204,514	218,816	249,716	252,220	271,381	283,357
	bilans	-115,426	-103,676	-94,112	-82,607	-86,801	-118,459	-113,490	-109,984	-114,525
Francja	eksport	11,064	13,556	15,134	14,812	16,191	17,932	16,005	18,858	20,849
	import	23,270	25,077	25,521	24,604	25,461	27,620	26,493	28,045	29,374
	bilans	-12,206	-11,521	-10,387	-9,792	-9,270	-9,688	-10,488	-9,187	-8,525

Źródło: oprac. własne na podstawie: *EU trade since 1988 by SITC*, „Eurostat” [online, dostęp: 26 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/data/database>>

Fakt, że Francja ma proporcjonalnie niższy deficyt w handlu z ChRL niż cała UE, wynika z generalnie większej aktywności handlowo-inwestycyjnej tego państwa w Chinach. Wyzwaniem dla wspieranego przez Paryż i całą Wspólnotę otwartego systemu handlowego są widoczne na świecie tendencje protekcjonistyczne, w tym zmiana polityki handlowej USA oraz amerykańsko-chińska wojna handlowa. Zarówno Chiny, jak i inne kraje dotknięte amerykańskimi sankcjami próbują zmieniać kierunki handlu, przekazując nadwyżki (np. stali i innych produktów) na rynek europejski. Jeśli proces ten będzie się pogłębiał, to oprócz wzrostu presji konkurencyjnej na europejskie firmy może grozić dalszym zwiększaniem nierównowagi w bilansie handlowym UE. Guntram B. Wolff – niemiecki ekonomista i dyrektor brukselskiego think tanku Bruegel – zastanawia się, czy UE będzie w stanie utrzymać otwarte granice, czy jednak presja lobby stanie się tak silna, że trzeba będzie wprowadzić narzędzia ochrony rynku, np. wyższe cła⁴⁴. Taka decyzja nie pozostałaby bez wpływu na relacje Wspólnoty z azjatyckim partnerem. Podczas unijno-chińskiego szczytu w kwietniu 2019 r. obie strony zgodziły się, że nadwyżka mocy produkcyjnych w sektorze stali jest globalnym wyzwaniem wymagającym wspólnych działań⁴⁵. Nie skonkretyzowano jednak, w jaki sposób można ten problem rozwiązać.

W perspektywie najbliższych lat istotne znaczenie będzie miała przyjęta przez władze Chin w maju 2015 r. strategia „Made in China 2025”,

44 G. B. Wolff, *How should the EU position itself in a global trade war?*, „Intereconomics. Review of European Economic Policy” 2018, vol. 53, No. 2, s. 50–51.

45 *Szczyt UE-Chiny...*, s. 2.

ukierunkowana na wzmacnianie konkurencyjności i innowacyjności gospodarki oraz wyprowadzenie kraju na wiodącą pozycję pod względem technologicznym. Jej realizacja zwiększy globalną konkurencyjność kluczowych chińskich przedsiębiorstw, selektywnie celujących w najbardziej newralgiczne dziedziny przemysłu w przyszłości. Państwo Środka odnotowuje coraz lepsze wyniki na poziomie konkurencyjności i innowacyjności gospodarki. W zestawieniu IMD World Competitiveness Ranking 2019 Chiny zajęły 14 pozycję, Hong Kong – 2, a Francja – 31 wśród najbardziej konkurencyjnych gospodarek na świecie⁴⁶. Globalny wskaźnik innowacyjności (*Global Innovation Index*), publikowany co roku przez Cornell University, INSEAD Business School i World Intellectual Property Organization, dostarcza danych na temat działalności innowacyjnej 126 krajów reprezentujących 90,8 proc. populacji świata i 96,3 proc. globalnego PKB. W 2018 r. Chiny zajęły w nim 17, Hongkong – 14, a Francja – 16 pozycję wśród najbardziej innowacyjnych gospodarek na świecie⁴⁷. Pod względem zależności między wynikami dotyczącymi mierników nakładowych, wejściowych (*input*) i mierników efektów działalności innowacyjnej, wyjściowych (*output*) Chiny uplasowały się na wysokiej 3 pozycji (z wynikiem *Innovation Efficiency Ratio*: 0,92). Oznacza to, że podejmowana w tym kraju działalność innowacyjna cechuje się efektywnością (nakłady *versus* wyniki)⁴⁸. Dalsze podnoszenie poziomu innowacyjności chińskiej gospodarki stanowi wyzwanie dla zdolności konkurencyjnej gospodarki europejskiej, w tym francuskiej. Zwiększenie presji konkurencyjnej wymusi na przedsiębiorstwach redefinicję dotychczasowych modeli i strategii działania oraz poszukiwanie nowych metod podnoszenia konkurencyjności.

Dostępne publikacje na temat motywów realizowania BIZ w Chinach mają zwykle charakter ogólny, bez wyodrębniania przyczyn zależnych od kraju pochodzenia inwestorów. Na motywację francuskich przedsiębiorców do lokowania kapitału na rynku chińskim należy więc spojrzeć przez pryzmat generalnych powodów realizowania BIZ (w ujęciu teoretycznym), ale również z uwzględnieniem wyników badań empirycznych odnoszących się

46 *IMD World Competitiveness ranking 2019*, IMD World Competitiveness Center, [Lausanne–Singapore] 2018, dostępny w internecie [dostęp: 29 VI 2019]: <<https://www.imd.org/contentassets/6b85960f0d1b42a0a07ba59c49e828fb/one-year-change-vertical.pdf>>.

47 *The Global Innovation Index 2018. Energizing the World with Innovation*, ed. S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch-Vincent, Cornell University, INSEAD, World Intellectual Property Organization, Ithaca–Fontainebleau–Geneva 2018, s. 241, 263, 255, dostępny w internecie [dostęp: 30 VI 2019]: <<https://www.globalinnovationindex.org/gii-2018-report#>>.

48 Liderami rankingu są Szwajcaria (1 miejsce), Holandia (2) i Szwecja (3).

do motywacji inwestorów zagranicznych lokujących kapitał w BIZ na terenie Chin (bez rozróżniania krajów pochodzenia). Leonard K. Cheng i Yum K. Kwan wykazali w oparciu o dane dla 29 prowincji z lat 1985–1995, że głównymi determinantami napływu BIZ do Chin były w badanym okresie: wielkość rynku, infrastruktura, koszty pracy i zachęty inwestycyjne⁴⁹. Ab Q. Khachoo i Mohd I. Khan, analizując motywacje realizowania BIZ w 32 krajach rozwijających się w latach 1982–2008, zidentyfikowali następujące czynniki o charakterze długookresowym: rozmiary rynku, zagraniczne rezerwy walutowe, infrastrukturę i koszty pracy⁵⁰. Inne publikacje naukowe poparte badaniami empirycznymi wskazują na popyt rynkowy⁵¹, efekt aglomeracji i inne efekty przestrzenne⁵², infrastrukturę⁵³, koszty pracy⁵⁴, kapitał ludzki⁵⁵, decentralizację fiskalną⁵⁶, powiązania geograficzne i kulturowe⁵⁷, ochronę praw własności intelektualnej i czynniki instytucjonalne⁵⁸, specjalne strefy ekonomiczne i inne zachęty inwestycyjne⁵⁹. Ponieważ nie badano odrębnie francuskich przedsiębiorstw, można jedynie przypuszczać, że część

49 L.K. Cheng, Y.K. Kwan, *What are the determinants of the location of foreign direct investment? The Chinese experience*, „Journal of International Economics” 2000, vol. 51, No. 2, s. 379–400.

50 Zob. A.Q. Khachoo, M.I. Khan, *Determinants of FDI inflows to developing countries. A panel data analysis*, University Library of Munich, Munich 2012.

51 M. Amiti, B. Smarzynska-Javorcik, *Trade costs and location of foreign firms in China*, „Journal of Development Economics” 2008, vol. 85, No. 1–2, s. 129–149.

52 Tamże; Y. Chen, *Agglomeration and location of foreign direct investment. The case of China*, „China Economic Review” 2009, vol. 20, No. 3, s. 549–557.

53 L.K. Cheng, Y.K. Kwan, *What are the determinants...*

54 C.-C. Yong, S.-Y. Yew, X. Huang, M.-Y. Chin, *The determinants of foreign direct investment in China: A spatial panel analysis*, „International Journal of Management Studies” 2016, vol. 23, No. 1, s. 13–31.

55 N. Salike, *Role of human capital on regional distribution of FDI in China: New evidence*, „China Economic Review” 2016, vol. 37, No. 2, s. 66–84.

56 J. Wang, *Fiscal decentralization, endogenous policies and foreign direct investment: Theory and evidence from China and India*, „Journal of Development of Economics” 2013, vol. 103, No. 1, s. 107–123.

57 T. Gao, *Foreign direct investment in China: How big are the roles of culture and geography?*, „Pacific Economic Review” 2005, vol. 10, No. 2, s. 153–166; J. Whalley, X. Xin, *China's FDI and non-FDI economies and the sustainability of future high Chinese growth*, „China Economic Review” 2010, vol. 21, No. 1, s. 123–135.

58 J. Du, Y. Lu, Z. Tao, *Economic institutions and FDI location choice: Evidence from US multinationals in China*, „Journal of Comparative Economics” 2008, vol. 36, No. 3, s. 412–429.

59 Y. Huang, H. Tang, *FDI policies in China and India: Evidence from firm surveys*, „The World Economy” 2012, vol. 35, No. 1, s. 91–105; J. Wang, *The economic impact of special economic zones: Evidence from Chinese municipalities*, „Journal of Development of Economics” 2013, vol. 101, No. 1, s. 133–147.

z wymienionych czynników miała istotny wpływ na decyzje ich kadr zarządzających o ulokowaniu kapitału w ChRL. Warto zaznaczyć, że w procesie umiędzynarodowienia, a więc także w realizowaniu BIZ na rynku chińskim, firmy z nad Sekwany uzyskują wsparcie instytucjonalne – m.in. ze strony działającej od 2015 r. w Paryżu narodowej agencji promocji eksportu i inwestycji Business France⁶⁰. Reprezentowaniem interesów i promocją rozwoju francuskich przedsiębiorstw na rynku chińskim zajmuje się z kolei Francuska Izba Przemysłowo-Handlowa (Chambre de Commerce et d'Industrie Francaise), obecna w Chinach od 1992 r.⁶¹

Bariery dla francuskich BIZ w Chinach i chińskich BIZ we Francji

Rynek unijny, w tym francuski, jest relatywnie łatwiejszy do penetracji dla przedsiębiorstw z Państwa Środka niż chiński dla firm z Francji i innych państw UE. Chińscy inwestorzy korzystają ze swobód Jednolitego Rynku Europejskiego, w tym wolnego przepływu towarów i kapitału. Z jednej strony mają więc dostęp do rynków wszystkich członków Wspólnoty, ale z drugiej – problemy z dostosowaniem się do unijnych norm i standardów, dlatego duża liczba zapowiadanych transakcji nie została zrealizowana. Z barierami mierzą się również inwestorzy z Europy próbujący działać na rynku chińskim. Ograniczenia prawne w dostępie zagranicznych inwestorów do rynku danego kraju oraz odstępstwa od zasady traktowania narodowego – m.in. ograniczenia w dostępie do poszczególnych sektorów, kontrola inwestycji zagranicznych, restrykcje dotyczące kluczowego personelu (kadry zarządzającej), transferu zysku itp. – opisuje przygotowywany przez OECD *FDI Regulatory Restrictiveness Index*. W przeciwieństwie do takich krajów, jak Niemcy, Japonia, Stany Zjednoczone, Rosja czy Indie Chiny należą do państw tworzących jedno z największych barier prawnych w udostępnianiu swojego rynku podmiotom zagranicznym. Przedsiębiorstwa chcące inwestować na rynku chińskim muszą się mierzyć m.in. z utrudnieniami w dostępie do poszczególnych branż i rejestracji przedsiębiorstw, ochronie własności

60 Oficjalna strona internetowa: „Business France” [online, dostęp: 2 VII 2019], dostępna w internecie: <<https://www.businessfrance.fr/en/home>>.

61 Izba ma siedzibę w Pekinie, oddziały w Szanghaju i Guangzhou, biura w Shenzhenie i Chengu oraz przedstawicieli w takich miastach, jak Dalian, Qingdao, Chongqing, Kunming i Zhuhai. *French Chamber of Commerce and Industry in China*, „EU SME Centre” [online, dostęp: 3 VII 2019], dostępny w internecie: <<http://www.eusmecentre.org.cn/partner/french-chamber-commerce-china>>.

intelektualnej czy arbitrażu⁶². Otoczenie prawno-administracyjne jako ważny element klimatu inwestycyjnego w kraju goszczącym przepływy kapitałowe w formie BIZ tworzone jest przez zasady prawa oraz efekty działań instytucji i agencji rządowych w sferze prowadzenia działalności gospodarczej przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego. Raport *Doing business 2019. Training for reform* przygotowany na zlecenie Grupy Banku Światowego i Międzynarodowej Korporacji Finansowej ocenia prawno-administracyjne uwarunkowania prowadzenia działalności gospodarczej w 190 krajach świata w okresie od 1 czerwca 2017 do 30 maja 2018 r., tj. w roku finansowym Banku Światowego. Pod względem klimatu inwestycyjnego i prawno-administracyjnych warunków prowadzenia działalności gospodarczej ChRL zajęła w nim 46 pozycję, klasyfikowany odrębnie Hongkong – 4, a Francja – 28⁶³. Miejsce w rankingu zależy od liczby procedur, które należy wypełnić, by pokonać poszczególne bariery, oraz pochłanianych przez nie kosztów i czasu. Chiny (bez Hongkongu) notują najniższe pozycje w takich sferach jak uzyskiwanie pozwoleń budowlanych (121 miejsce), system podatkowy i rozliczenia (114) oraz dostępność kredytów (73). We Francji natomiast większe bariery niż w Chinach czekają na przedsiębiorców i inwestorów przy zakładaniu działalności gospodarczej (odpowiednio 30 i 28 pozycja w rankingu), rejestracji własności (96 i 27), w dostępności kredytów (99 i 73) czy dochodzeniu należności kontraktowych (12 i 6). Warunki prawno-administracyjne w obu krajach są różne, w obu zauważa się bariery, ale też postępy w ich redukcji i eliminowaniu. W Chinach problemem wciąż pozostaje korupcja, która powoduje, że koszty zawierania transakcji i ryzyka inwestycyjne rosną, co zniechęca zagranicznych inwestorów. W przygotowanym przez Transparency International indeksie percepcji korupcji w sferze publicznej Chiny zajęły w 2018 r. 87 pozycję na 180 uwzględnionych państw⁶⁴.

Należy zauważyć, że w strategii „Made in China 2025” wiele mówi się o produkcji krajowej, a bardzo mało o działalności inwestorów zagranicznych i współpracowaniu z nimi na terenie Chin. W krytycznej ocenie Izby

62 A. Zhang, *CIETAC investment arbitration rules*, „Leiden Law Blog” [online], 29 IX 2017 [dostęp: 4 VII 2019], dostępny w internecie: <<http://leidenlawblog.nl/articles/cietac-investment-arbitration-rules>>.

63 *Doing business 2019. Training for reform*, International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, Washington DC 2019, s. 5, dostępny w internecie [dostęp: 5 VII 2019]: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf>.

64 *Corruption Perceptions Index 2018*, „Transparency International” [online, dostęp: 5 VII 2019], dostępny w internecie: <<https://www.transparency.org/cpi2018>>.

Handlowej UE w Chinach strategia ta jawi się jako zakrojony na wielką skalę plan substytucji, zmierzający do nacjonalizacji kluczowych gałęzi przemysłu, a przynajmniej poważnego ograniczenia w nich pozycji obcego biznesu, a w zamian wykreowania korzystnego środowiska dla przedsiębiorstw krajowych⁶⁵. W tych państwach UE, które wiąże z chińskim rynkiem intensywna współpraca handlowa i inwestycyjna (jak Francja czy Niemcy), ocenia się, że realizacja tej strategii grozi dalszym przejmowaniem strategicznych aktywów przedsiębiorstw w Europie, a w Chinach – faworyzowaniem własnych producentów kosztem inwestorów zagranicznych, choćby poprzez ograniczenia w dostępie do rynku⁶⁶.

Działania Unii Europejskiej na rzecz przywrócenia równowagi w relacjach z Chinami – wybrane aspekty

Nierównowaga w relacjach unijno-chińskich stała się widoczna szczególnie w ostatnich latach. Do problemów dumpingu i dysproporcji w handlu dwustronnym doszły kontrowersyjne inwestycje chińskich przedsiębiorstw w Europie oraz asymetria w dostępie do rynków. Wobec rosnącego zaangażowania kapitałowego chińskich przedsiębiorstw w UE ministrowie ds. gospodarczych Francji, Niemiec i Włoch wystosowali w lutym 2017 r. wspólny list do komisarzy ds. handlu UE Cecylii Malmström, w którym złożyli propozycję zmiany podejścia Wspólnoty wobec napływu inwestycji zagranicznych⁶⁷. Miesiąc później swoją opinię wyrazili deputowani Parlamentu Europejskiego⁶⁸, a we wrześniu 2017 r. Komisja Europejska (KE) przedstawiła projekt rozporządzenia w sprawie ram monitorowania inwestycji spoza UE, w wyniku których zewnętrzni inwestorzy, poprzez nabycie lub zwiększenie prawa głosu, uzyskują wpływ na zarządzanie przedsiębiorstwem, zwłaszcza

65 *China manufacturing 2025. Putting industrial policy ahead of market forces*, EU Chamber of Commerce, Beijing 2017, s. 1, dostępny w internecie [dostęp: 6 VII 2019]: <<http://www.europeanchamber.com.cn/en/press-releases/2532>>.

66 S. Hsu, *Foreign firms wary of „Made in China 2025”, but it may be China’s best chance at innovation*, „Forbes” [online], 30 III 2017 [dostęp: 7 VII 2019], dostępny w internecie: <<https://www.forbes.com/sites/sarahsu/2017/03/10/foreign-firms-wary-of-made-in-china-2025-but-it-may-be-chinas-best-chance-at-innovation/#589f7b1b24d2>>.

67 *Proposals for ensuring an improved level playing field in trade and investment*, Berlin–Paris–Rome, February 2017.

68 G. Grieger, *Foreign direct investment screening. A debate in light of China-EU FDI flows*, European Parliamentary Research Service, PE 603.941, European Union 2017, dostępny w internecie [dostęp: 16 VII 2019]: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/603941/EPRS_BRI\(2017\)603941_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/603941/EPRS_BRI(2017)603941_EN.pdf)>.

o znaczeniu europejskim⁶⁹. W poszczególnych państwach członkowskich propozycja ta spotykała się z bardzo różnym odzewem. W lipcu 2018 r. KE rozpoczęła trójstronne rozmowy z Parlamentem Europejskim i Radą, a ostatecznie rozporządzenie Parlamentu i Rady ustanawiające ramy monitorowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Unii opublikowano dopiero 19 marca 2019 r.⁷⁰ Zawarte w nim przepisy dotyczą głównie przejmowania udziałów w przedsiębiorstwach publicznych oraz inwestycji w sektory wrażliwe. Wprowadzenie tego mechanizmu uzasadniano kwestiami bezpieczeństwa i porządku publicznego. W obliczu rozbieżnych opinii państw członkowskich co do zasadności tworzenia wspólnych rozwiązań ostateczną decyzję odnośnie do każdej BIZ objętej monitoringiem pozostawia się w wyłącznej gestii kraju, w którym jest ona planowana lub realizowana. Proces ustanawiania ram monitoringu BIZ i ostateczne rezultaty wskazują, że trudno będzie wypracować wspólne stanowisko UE w trwających właśnie negocjacjach w sprawie umowy inwestycyjnej z Chinami, które zgodnie z deklaracjami obu stron przyjętymi podczas szczytu UE–Chiny mają się zakończyć w 2020 r.⁷¹ Umowa ta pozwoli ustanowić i utrzymać otwarte, przewidywalne, bezpieczne, sprawiedliwe i przejrzyste otoczenie biznesowe dla europejskich i chińskich inwestorów.

Paryż przejawia na unijnym forum aktywne zaangażowanie w działania, by relacje Wspólnoty z Chinami służyły nie tylko wzmocnieniu pozycji Francji, ale i całej UE w świecie⁷². Podczas spotkania prezydenta Emmanuela Macrona z przewodniczącym Xi Jinpingiem w marcu 2019 r. poruszane były tematy wzajemności w dostępie do rynków publicznych oraz współpracy w dziedzinie ochrony środowiska i problemów klimatycznych. Francja liczy, że Chiny będą godnym zaufania partnerem i odpowiedzialnym uczestnikiem

69 *Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council establishing a framework for screening of foreign direct investments into the European Union*, European Commission, COM(2017) 487 final, Brussels, 13 IX 2017, dostępny w internecie [dostęp: 17 VII 2019]: <<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/EN/COM-2017-487-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>>.

70 *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/452 z dnia 19 marca 2019 r. ustanawiające ramy monitorowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Unii*, DzU UE, 2019, L.2019.791.1, dostępny w internecie [dostęp: 18 VII 2019]: <<https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-UE/ramy-monitorowania-bezposrednich-inwestycji-zagranicznych-w-unii-69161816>>.

71 *Szczyt UE–Chiny...*, s. 2.

72 *Francja chce widzieć w Chinach odpowiedzialnego partnera strategicznego*, „Bankier” [online], 21 III 2019 [dostęp: 20 VII 2019], dostępny w internecie: <<https://www.bankier.pl/wiadomosc/Francja-chce-widziec-w-Chinach-odpowiedzialnego-partnera-strategicznego-4213540.html>>.

dwustronnych i multilateralnych stosunków gospodarczych⁷³. Wizyta Xi Jinpinga w Europie poprzedziła organizowany 9 kwietnia 2019 r. coroczny szczyt UE–Chiny, na którym Wspólnotę reprezentowali przewodniczący KE Jean-Claude Juncker i przewodniczący Rady Europejskiej Donald Tusk, a Chiny – premier Li Keqiang. W przyjętym oświadczeniu obie strony zobowiązały się zacieśniać oparte na wzajemności partnerstwo strategiczne. Wspólnie wyraziły też poparcie dla multilateralizmu oraz przejrzystego, niedyskryminującego, otwartego i integracyjnego wielostronnego systemu handlu opartego na zasadach przyjętych w Światowej Organizacji Handlu, dostrzegając jednocześnie konieczność większego udziału w pracach na rzecz reformy tej organizacji. UE i Chiny potwierdziły również wolę podjęcia wspólnych prac nad wzmocnieniem międzynarodowych przepisów dotyczących subsydiowania przemysłu, a także gotowość zapewnienia obu stronom wspólnych zasad i równych warunków działania w sferze handlu i inwestycji, w tym szerszego i niedyskryminującego dostępu do rynków poprzez zniesienie istniejących barier. Podpisano wreszcie protokół ustaleń dotyczących dialogu w sprawie systemu kontroli pomocy państwa (stanowiący mechanizm konsultacji, współpracy i przejrzystości w tym obszarze) oraz porozumienie odnośnie do polityki konkurencji (zastąpi wcześniejsze dokumenty regulujące składanie wniosków o zbadanie domniemanych zachowań antykonkurencyjnych). Oprócz spraw handlu i inwestycji podkreślono wówczas znaczenie realizowanej już unijno-chińskiej współpracy w walce ze zmianami klimatu i w kwestii utrzymania wspólnego kompleksowego planu działania odnośnie do irańskiego programu jądrowego. Strony przedyskutowały możliwości stworzenia synergii między chińską Inicjatywą Pasa i Szlaku a podejściem UE do sieci połączeń, w tym transeuropejskiej sieci transportowej. Podpisały również wspólne oświadczenie w sprawie pogłębienia i intensyfikacji współpracy energetycznej w aspekcie rozwoju odnawialnych źródeł energii oraz rynków i systemów energetycznych, efektywności energetycznej i większego zaangażowania przedsiębiorstw w sektorze energetycznym. Rozmowy dotyczyły też w końcu polityki regionalnej i miejskiej oraz współpracy w zakresie innowacji⁷⁴.

73 A. Kublik, *Europa Zachodnia otwiera się na Chiny. Nieformalny szczyt w Paryżu*, „Gazeta Wyborcza” [online], 26 III 2019 [dostęp: 22 VII 2019], dostępny w internecie: <<http://wyborcza.pl/7,155287,24587356,europa-zachodnia-otwiera-sie-na-chiny-nieformalny-szczyt-w.html>>.

74 *Szczyt UE–Chiny...*, s. 1–3.

Podsumowanie

Rosnący udział Chin w światowej gospodarce przejawia się m.in. we wzroście ich aktywności inwestycyjnej i handlowej (także w przejściach przedsiębiorstw technologicznych) oraz nieprzejrzystości kwestii pochodzenia kapitału (znaczna część chińskich przepływów zewnętrznych przechodzi przez rynki offshoringowe⁷⁵) czy działaniach na rzecz realizacji Inicjatywy Pasa i Szlaku. W obliczu ambicji Pekinu, by Państwo Środka stało się liderem rozwoju technologicznego, innowacyjności i konkurencyjności, zmieniło to w UE świadomość znaczenia Chin w międzynarodowych stosunkach gospodarczych, stając się impulsem wymuszającym redefinicję dotychczasowych relacji dwustronnych tego kraju z poszczególnymi państwami członkowskimi (w tym Francją), ale przede wszystkim na poziomie Wspólnoty. Francja zawsze opowiadała się za wypracowaniem wspólnej pozycji przetargowej Europy w negocjacjach z Chinami, ale w ostatnich latach (głównie ze względu na większe zaangażowanie kapitałowe własnych przedsiębiorstw na rynku chińskim) silnie akcentuje potrzebę realizowania przez UE spójnej i skoordynowanej strategii wobec Chin. Szczególnie istotne są dla Paryża kwestie inwestycji strategicznych, wzajemności w dostępie do rynków publicznych oraz współpracy w sprawach klimatycznych i środowiskowych⁷⁶. Rola relacji dwustronnych będzie zyskiwać na znaczeniu, zwłaszcza w sferze współpracy gospodarczej. UE jest dla Chin jednym z najważniejszych rynków zbytu i obszarem ekspansji kapitału. Zależność ta jest jednak dwukierunkowa, gdyż także Chiny są dla Europy jednym z ważniejszych partnerów w sferze handlu i inwestycji.

Bibliografia

- Amiti M., Smarzynska-Javorcik B., *Trade costs and location of foreign firms in China*, „Journal of Development Economics” 2008, vol. 85, No. 1–2.
- Buchanan B.G., Le Q. V., Rishi M., *Foreign direct investment and institutional quality: Some empirical evidence*, „International Review of Financial Analysis” 2012, vol. 21, No. 6.
- „Business France” [online, dostęp: 2 VII 2019], dostępna w internecie: <<https://www.business-france.fr/en/home>>.
- Cai P., *Understanding China's Belt and Road Initiative*, Lowy Institute for International Policy, [Sydney] 2017 (Analysis), dostępny w internecie [dostęp: 20 VI 2019]: <<https://www>>.

75 E. Radomska, *Chińskie bezpośrednie inwestycje...*, s. 100.

76 Ph. Le Corre, *Quelles perspectives pour les relations franco-chinoises?*, „Institut Montaigne” [online], 8 I 2018 [dostęp: 23 VII 2019], dostępny w internecie: <<https://www.institutmontaigne.org/blog/quelles-perspectives-pour-les-relations-franco-chinoises>>.

- lowyinstitute.org/sites/default/files/documents/Understanding%20China%E2%80%99s%20Belt%20and%20Road%20Initiative_WEB_1.pdf>.
- Chakrabarti A., *The determinants of foreign direct investment: Sensitivity analyses of cross country regression*, „Kyklos. International Review for Social Sciences” 2001, vol. 54, No. 1.
- Chantasasawat B., Fung K. C., Iizaka H., Siu A., *FDI flows to Latin America, East and Southeast Asia and China: Substitutes or complements?*, „Review of Development Economics” 2010, vol. 13, No. 3.
- Chen Y., *Agglomeration and location of foreign direct investment. The case of China*, „China Economic Review” 2009, vol. 20, No. 3.
- Cheng L.K., Kwan Y.K., *What are the determinants of the location of foreign direct investment? The Chinese experience*, „Journal of International Economics” 2000, vol. 51, No. 2.
- China manufacturing 2025. Putting industrial policy ahead of market forces*, EU Chamber of Commerce, Beijing 2017, dostępny w internecie [dostęp: 6 VII 2019]: <<http://www.europeanchamber.com.cn/en/press-releases/2532>>.
- Chinese companies invested in France – Sino-French commercial deals*, „Direct China Chamber of Commerce” [online], 25 IV 2019 [dostęp: 20 V 2019], dostępny w internecie: <<https://www.dccchina.org/2019/04/chinese-companies-invested-in-france/>>.
- Chinesische Unternehmenskäufe in Europa. Eine Analyse von M&A-Deals 2006–2016*, Ernst & Young, Düsseldorf–München 2017.
- Chiny stają się atomową potęgą. Państwo Środka buduje najwięcej elektrowni jądrowych na świecie*, „Forsal” [online], 11 IV 2019 [dostęp: 2 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://forsal.pl/artykuly/1407547,chiny-staja-sie-atomowa-potega-panstwo-srodka-buduje-najwiecej-elektrowni-jadrowych-na-swiecie.html>>.
- Corruption Perceptions Index 2018*, „Transparency International” [online, dostęp: 5 VII 2019], dostępny w internecie: <<https://www.transparency.org/cpi2018>>.
- Desbordes R., Wei S.-J., *The effect of financial development on foreign direct investment*, „Journal of Development Economics” 2017, vol. 127.
- Dodman B., „*Make it a two-way street*”: *China’s Silk Road faces French roadblock*, „France 24” [online], 25 III 2019 [dostęp: 28 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://www.france24.com/en/20190325-china-xi-jinping-macron-belt-road-france>>.
- Doing business 2019. Training for reform*, International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, Washington DC 2019, dostępny w internecie [dostęp: 5 VII 2019]: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf>.
- Druś M., *Airbus otworzył montownię w Chinach*, „Puls Biznesu” [online], 20 IX 2017 [dostęp: 13 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://www.pb.pl/airbus-otworzyl-montownie-w-chinach-871728>>.
- Du J., Lu Y., Tao Z., *Economic institutions and FDI location choice: Evidence from US multinationals in China*, „Journal of Comparative Economics” 2008, vol. 36, No. 3.
- EU trade since 1988 by SITC*, „Eurostat” [online, dostęp: 26 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/data/database>>.
- Europe and China. Strategic partners or rivals?*, ed. R. Vogt, Hong Kong University Press, Hong Kong 2012.
- Foreign investment in France*, Business France, Paris 2018.
- Francja chce widzieć w Chinach odpowiedzialnego partnera strategicznego*, „Bankier” [online], 21 III 2019 [dostęp: 20 VII 2019], dostępny w internecie: <<https://www.>

- bankier.pl/wiadomosc/Francja-chce-widziec-w-Chinach-odpowiedzialnego-partnera-strategicznego-4213540.html>.
- Francja i Chiny podpisały kontrakty na wiele miliardów euro. Pekin kupuje Airbusy*, „Forsal” [online], 25 III 2019 [dostęp: 14 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://forsal.pl/artykuly/1404865,francja-i-chiny-podpisyly-kontrakty-na-wiele-miliardow-euro.html>>.
- French Chamber of Commerce and Industry in China*, „EU SME Centre” [online, dostęp: 3 VII 2019], dostępny w internecie: <<http://www.eusmecentre.org.cn/partner/french-chamber-commerce-china>>.
- Gao T., *Foreign direct investment in China: How big are the roles of culture and geography?*, „Pacific Economic Review” 2005, vol. 10, No. 2.
- The Global Innovation Index 2018. Energizing the World with Innovation*, ed. S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch-Vincent, Cornell University, INSEAD, World Intellectual Property Organization, Ithaca–Fontainebleau–Geneva 2018, dostępny w internecie [dostęp: 30 VI 2019]: <<https://www.globalinnovationindex.org/gii-2018-report#>>.
- Goldberg M.A., Henkel R.L., Maurice L.D., *Foreign direct investment: The human dimension*, „Journal of International Money and Finance” 2005, No. 24.
- Görg H., Greenway D., *Much ado about nothing? Do domestic firms really benefit from foreign direct investment?*, „World Bank Research Observer” 2004, vol. 19, No. 2.
- Grieger G., *Foreign direct investment screening. A debate in light of China-EU FDI flows*, European Parliamentary Research Service, PE 603.941, European Union 2017, dostępny w internecie [dostęp: 16 VII 2019]: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/603941/EPRS_BRI\(2017\)603941_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/603941/EPRS_BRI(2017)603941_EN.pdf)>.
- Hanemann T., Huotari M., *Record flows and growing imbalances. Chinese investment in Europe in 2016*, Mercator Institute for China Studies, Rhodium Group, Berlin 2017 (MERICS Papers on China, 3), dostępny w internecie [dostęp: 17 V 2019]: <<https://rhg.com/research/record-flows-and-growing-imbalances-chinese-investment-in-europe-in-2016/>>.
- Hardig T., Smarzynska-Javorcik B., *Roll out the Red carpet and they will come: Investment promotion and FDI inflows*, „Economic Journal” 2011, No. 121 (557).
- Hill H., Jongwanich J., *Outward foreign direct investment and the financial crisis in developing East Asia*, „Asian Development Review” 2009, vol. 26, No. 2.
- Hsu S., *Foreign firms wary of „Made in China 2025”, but it may be China’s best chance at innovation*, „Forbes” [online], 30 III 2017 [dostęp: 7 VII 2019], dostępny w internecie: <<https://www.forbes.com/sites/sarahsu/2017/03/10/foreign-firms-wary-of-made-in-china-2025-but-it-may-be-chinas-best-chance-at-innovation/#589f7b1b24d2>>.
- Hu Y., Zhou L., *Wuhan becomes hub for French firms*, „China Daily” [online], 27 III 2019 [dostęp: 9 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://www.chinadailyhk.com/articles/252/228/130/1553669511947.html?newsId=66003>>.
- Huang Y., Tang H., *FDI policies in China and India: Evidence from firm surveys*, „The World Economy” 2012, vol. 35, No. 1.
- IMD World Competitiveness ranking 2019*, IMD World Competitiveness Center, [Lausanne–Singapore] 2018, dostępny w internecie [dostęp: 29 VI 2019]: <<https://www.imd.org/contentassets/6b85960f0d1b42a0a07ba59c49e828fb/one-year-change-vertical.pdf>>.
- Investissements directs étrangers. Définition*, „Institut national de la statistique et des études économiques” [online], 13 X 2016 [dostęp: 29 V 2019], dostępny w internecie: <<https://www.insee.fr/fr/metadonnees/definition/c1263>>.

- Javorcik B., *The composition of foreign direct investment and protection of intellectual property rights: Evidence from transition economies*, „European Economic Review” 2004, vol. 48, No. 1.
- Johnson Ch. K., *President Xi Jinping's „Belt and Road” initiative: A practical assessment of the Chinese Communist Party's roadmap for China's global resurgence*, Center for Strategic and International Studies, Washington D.C. 2016 (CSIS Report), dostępny w internecie [dostęp: 18 VI 2019]: <<https://www.csis.org/analysis/president-xi-jinping's-belt-and-road-initiative>>.
- Khachoo A. Q., Khan M. I., *Determinants of FDI inflows to developing countries. A panel data analysis*, University Library of Munich, Munich 2012.
- Kublik A., *Europa Zachodnia otwiera się na Chiny. Nieformalny szczyt w Paryżu*, „Gazeta Wyborcza” [online], 26 III 2019 [dostęp: 22 VII 2019], dostępny w internecie: <<http://wyborcza.pl/7,155287,24587356,europa-zachodnia-otwiera-sie-na-chiny-nieformalny-szczyt-w.html>>.
- Le Corre Ph., *Quelles perspectives pour les relations franco-chinoises?*, „Institut Montaigne” [online], 8 I 2018 [dostęp: 23 VII 2019], dostępny w internecie: <<https://www.institut-montaigne.org/blog/quelles-perspectives-pour-les-relations-franco-chinoises>>.
- Lee J.-Y., Mansfield E. W., *Intellectual property protection and US foreign direct investment*, „Review of Economics and Statistics” 1996, vol. 78, No. 2.
- Leplâtre S., *Carrefour se désengage de Chine*, „Le Monde” [online], 23 VI 2019 [dostęp: 5 VI 2019], dostępny w internecie: <https://www.lemonde.fr/economie/article/2019/06/23/carrefour-cede-80-de-ses-activites-en-chine_5480333_3234.html>.
- Liu C., *French companies keen to seize BRI opportunities*, „China Daily” [online], 29 IX 2018 [dostęp: 26 VI 2019], dostępny w internecie: <<http://www.chinadaily.com.cn/a/201809/29/WS5bae8b46a310eff30328020a.html>>.
- Liu Y., Ke G., *Le train de marchandises Wuhan-Lyon, symbole d'un nouveau boom commercial*, „People Daily” [online], 15 IV 2019 [dostęp: 25 VI 2019], dostępny w internecie: <<http://french.peopledaily.com.cn/Economie/n3/2019/0415/c31355-9566975.html>>.
- Luo Ch., Chai Q., Chen H., „Going global” and FDI inflows in China: „One Belt & One Road” initiative as a quasi-natural experiment, „The World Economy” 2019, vol. 42, No. 6.
- Michałowski T., *Międzynarodowe przepływy kapitałowe we współczesnej gospodarce światowej*, [w:] *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, red. E. Oziewicz, T. Michałowski, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.
- Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, red. E. Oziewicz, T. Michałowski, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.
- Nicolas F., *France and China's Belt and Road Initiative*, „Italian Institute for International Political Studies” [online], 8 IV 2019 [dostęp: 22 IV 2019], dostępny w internecie: <<https://www.ispionline.it/en/publicazione/france-and-chinas-belt-and-road-initiative-22787>>.
- Noorbakhsh F., Paloni A., Youssef A., *Human capital and FDI inflows to developing countries: New empirical evidence*, „World Development” 2001, vol. 29, No. 9.
- „Le Nouvel Institut Franco-Chinois de Lyon” [online, dostęp: 23 VI 2019], dostępny w internecie: <<http://www.ifc-lyon.com/>>.
- OECD benchmark definition of foreign direct investment*, 4 ed., Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris 2008.
- Pomfret R., *The Eurasian Landbridge and China's Belt and Road Initiative: Demand, supply of services and public policy*, „The World Economy” 2019, vol. 42, No. 6.

- Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council establishing a framework for screening of foreign direct investments into the European Union*, European Commission, COM(2017) 487 final, Brussels, 13 IX 2017, dostępny w internecie [dostęp: 17 VII 2019]: <<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/EN/COM-2017-487-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>>.
- Proposals for ensuring an improved level playing field in trade and investment*, Berlin–Paris–Rome, February 2017.
- Radomska E., *Chińskie bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Unii Europejskiej – kontrowersje i wyzwania*, „Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula / Vistula Scientific Quarterly” 2018, nr 2 (56).
- Relations bilatérales*, „France Diplomatie” [online], 28 VI 2019 [dostęp: 1 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/chine/relations-bilaterales/>>.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/452 z dnia 19 marca 2019 r. ustanawiające ramy monitorowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Unii*, DzU UE, 2019, L.2019.791.1, dostępny w internecie [dostęp: 18 VII 2019]: <<https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-UE/ramy-monitorowania-bezposrednich-inwestycji-zagranicznych-w-unii-69161816>>.
- Rudzki P., *Druga fabryka Airbusa w Chinach*, „Rzeczpospolita” [online], 4 VII 2015 [dostęp: 11 VI 2019], dostępny w internecie: <<https://www.rp.pl/Biznes/307049978-Druga-fabryka-Airbusa-w-Chinach.html>>.
- Salike N., *Role of human capital on regional distribution of FDI in China: New evidence*, „China Economic Review” 2016, vol. 37, No. 2.
- Suokas J., *China remains second largest FDI recipient in the world*, „GB Times” [online], 22 I 2019 [dostęp: 15 V 2019], dostępny w internecie: <<https://gbtimes.com/china-remains-second-largest-fdi-recipient-in-the-world>>.
- Szczyt UE–Chiny: Przywrócenie równowagi w ramach strategicznego partnerstwa*, Komisja Europejska, Bruksela, 9 IV 2019.
- Vogt R., *Europe and China: A maturing Relationship*, [w:] *Europe and China, Strategic Partners or Rivals?*, ed. R. Vogt, Hong Kong University Press, Hong Kong 2012.
- Wang J., *The economic impact of special economic zones: Evidence from Chinese municipalities*, „Journal of Development of Economics” 2013, vol. 101, No. 1.
- Wang J., *Fiscal decentralization, endogenous policies and foreign direct investment: Theory and evidence from China and India*, „Journal of Development of Economics” 2013, vol. 103, No. 1.
- Whalley J., Xin X., *China’s FDI and non-FDI economies and the sustainability of future high Chinese growth*, „China Economic Review” 2010, vol. 21, No. 1.
- Wolff G.B., *How should the EU position itself in a global trade war?*, „Intereconomics. Review of European Economic Policy” 2018, vol. 53, No. 2.
- Yong C.-C., Yew S.-Y., Huang X., Chin M.-Y., *The determinants of foreign direct investment in China: A spatial panel analysis*, „International Journal of Management Studies” 2016, vol. 23, No. 1.
- Zhang A., *CIETAC investment arbitration rules*, „Leiden Law Blog” [online], 29 IX 2017 [dostęp: 4 VII 2019], dostępny w internecie: <<http://leidenlawblog.nl/articles/cietac-investment-arbitration-rules>>.